

IHAD

2010 YILI TÜRKİYE

İLTİCA VE SİĞİNMA HAKKI İZLEME RAPORU

İnsan Hakları Araştırmaları Derneği - 2011

Hazırlayan : Selvet Çetin

Fotoğraf : Djabal Mülteci Kampı, Doğu Çad, 2008

Kaynak : www.chinadaily.com.cn

İçindekiler

KISALTMALAR	1
ÖZET	2
1. Giriş	3
2. Yasal Durum	4
3.Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenlerle İlgili Veriler	6
3.1 Sınır Geçişlerinde Yakalanan Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler.....	6
3.2 Yakalandıkları Bölgelere Göre Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler	7
3.3 Uyruklarına Göre Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler	8
3.4 Sınır Dışı Edilen Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler	8
3.5 Sınır Geçişlerinde Yaşamını Yitiren Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler	9
4.Türkiye'de İltica Alanında Yaşanan Gelişmeler.....	9
4.1 İltica Prosedürü ve Karşılaşılan Sorunlar	9
5. Sosyal ve Ekonomik Sorunlar	13
5.1 Eğitim Hakkına Erişim	13
5.2 Sağlık Hakkı	13
5.3 Barınma Sorunu	14
5.4 İkamet Harcı.....	14
5.5 Çalışma Hakkı.....	15
6. Refakatsiz Çocuklar	15
7. Yabancılar Misafirhaneleri	16
8. Kabul Merkezleri	17
10. AB İlişkileri ve Frontex	18
11. Mahkeme Kararları	20
12. Sivil Toplum Çalışmaları	21
13. Öneriler	22
13.1 Kamu İdaresine Tavsiyeler	22
13.2 Avrupa Birliğine Tavsiyeler	24

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliđi
ESKHS	Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi
İHAD	İnsan Hakları Araştırmaları Derneği
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
MSHS	Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
SSGSS	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖZET

İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD) tarafından Türkiye’de iltica hukuku uygulamaları hakkında düzenli olarak izleme raporları yayınlanmaktadır. İHAD raporları genel olarak ülkedeki mülteci ve sığınmacılarla ilgili elde edilen veriler yardımıyla, iltica mevzuatından kaynaklanan başlıca sorunları izlemekte ve sığınma hukukunun ana hatlarıyla iyileştirilmesi için kamu idaresinin, sivil toplumun ve BMMYK’nın eşgüdüm içinde çalışmalarını önemsemektedir. Bu çalışmalar, iltica alanında faaliyet yürüten resmi ve sivil aktörlerin işbirliği yaparak ortak hareket edebilmelerine olanak tanıyacaktır.

Sığınma alanındaki ulusal mevzuat ile uluslararası standartlar arasında derin boşlukların bulunduğu Türkiye’de sığınma hukukunun güncellenmesi ve mevcut hukuki sorunların giderilmesi konusunda son yıllarda olumlu bir takım gelişmeler yaşansa da bu çalışmalar henüz istenilen yeterlilikte değildir. Bununla birlikte iki yıldır hazırlıkları süren iltica yasası, bu alandaki en önemli yasal düzenleme olarak görülmektedir. Yeni yasanın yürürlüğünden itibaren Türkiye’nin mülteci ve sığınmacıların korunmasında çok daha ileri bir düzeye erişmesi beklenmektedir.

Sayıları arttıkça sorunları da artan düzensiz göçmenlerin temel insan hakları hukuku bağlamında karşılaştıkları güçlükler 2010 yılında da güncelliğini korumuştur. Çok sayıda kişi hukuka aykırı biçimde yakalanarak sınır dışı edilmiş, iltica prosedürüne dahil olmak isteyenler keyfi yöntemlerle engellenmiştir. Uydu kentlerde barınma olanağı bulabilen sığınmacıların eğitim, sağlık, çalışma ve temel insani ihtiyaçlardan yararlanma hususunda ciddi problemleri bulunmaktadır. Refakatsiz küçüklerin ve hassas grupların korunmasında da benzer sorunlarla karşılaşmaktadır.

İzleme Raporu, iltica alanındaki olumlu gelişmeleri ve yaşanan ilerlemeyi memnuniyetle karşılarken, hukuki, sosyal ve ekonomik sorunların giderilmesi bakımından kamu idaresine ve AB çevrelerine birtakım önerilerde bulunmaktadır.

1. Giriş

Dünya genelinde yaşanan siyasi ve ekonomik sorunların giderek daha çok insanı etkilemesi sonucu mülteci, sığınmacı ve göçmen nüfusundaki hızlı artış devam etmektedir. İşgal, savaş ve silahlı çatışma ortamında can ve mal güvenliklerini kaybetme ve zulüm görme riski yüzünden ülkelerini terk eden on binlerce mülteci ve sığınmacının daha güvenli bölgelere yerleşme umudu bir süre sonra yerini hayal kırıklığına bırakmakta ve belirsizliklerle dolu yeni bir hayata başlamalarını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bitmek tükenmek bilmeyen yasal ve hukuki sorunların yanı sıra buldukları ülkelerde ayrımcılık, hoşgörüsüzlük ve hatta nefret suçlarının muhatabı olan mültecilerin “İstenmeyen misafir” konumundan duydukları rahatsızlık gittikçe daha derin bir insani krizin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Birçok ülkede “ötekileştirilen” mülteci ve sığınmacıların temel eğitim, sağlık ve barınma sorunları devasa boyutlara ulaşmakta ve devletlerin katı güvenlik politikaları yüzünden bu sorunlara kalıcı çözümler geliştirmek zorlaşmaktadır.

Türkiye, 2009 yılında olduğu gibi 2010 yılında da ağırlıklı olarak Asya ve Afrika kökenli mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin Avrupa ülkelerine geçiş için kullandıkları ve yasadışı sınır ihlalinde buldukları transit ülke olma özelliğini korumaya devam etmiştir. Mülteci ve sığınmacılar için aynı zamanda menşe ülke niteliğini sürdüren Türkiye, 1951 Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlamayı kaldırmak için herhangi bir girişimde bulunmamıştır. 2009 yılına kıyasla 2010’da hem yasadışı sınır geçişlerinde yakalanan mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin sayısında hem de Türkiye’den geçici sığınma talebinde bulunanların sayısında önemli düşüşler göze çarpmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda Ege ve Akdeniz’de yaşanan dramatik deniz kazalarında hayatını kaybeden mülteci ve sığınmacıların sayısı 2010 yılında ciddi şekilde azalmıştır. Bu durum olumlu karşılanmakla birlikte Yunanistan ile doğal sınır konumundaki Meriç nehri üzerinden kaçışlar esnasında boğulma vakalarının artma eğilimi taşıması önemli bir risk olarak dikkat çekmektedir. Bir diğer çarpıcı istatistik ise Türkiye kökenli mülteciler ile ilgilidir. BMMYK verilerine göre hali hazırda çeşitli ülkelerde mülteci konumunda olan 146.386 Türk kökenli bulunmakta ve 10.264 kişi de mülteci statüsü elde etmek amacıyla başvurularının sonuçlanmasını beklemektedir. Dolayısıyla bir taraftan mülteciler için geçici sığınma ülkesi olmayı sürdüren Türkiye, aynı zamanda mülteci üreten bir ülke konumunu devam ettirmektedir.¹

Geri kabul anlaşmalarından doğan karşılıklı yükümlülükler çerçevesinde Türkiye’nin AB ve ikili sözleşmelere taraf olan ülkelerle ilişkilerinde yeni bir döneme girilmektedir. Mülteci ve sığınmacıların temel haklarının korunması açısından geri kabul uygulamaları dikkatle izlenmektedir. Aynı zamanda Türkiye’deki mevcut iltica sisteminin yetersizliği ve iltica prosedürüne erişimin önündeki yasal ve fiili sorunlar 2010 yılının öne çıkan temel konularını oluşturmaktadır. İltica mevzuatının ana gövdesini meydana getiren yeni iltica yasası ile ilgili hazırlıkların tamamlanması ve yeni yasama döneminde meclise getirilecek olması sevindirici ilerlemelerden biridir. Yasa hazırlık sürecine sivil toplum temsilcilerinin,

1 BMMYK "2009 Küresel Eğilimler: <http://www.unhcr.org/4c11f0be9.html> (15.06.2010)

uzmanların ve akademisyenlerin etkin katılımlarının sağlanmış olması ise kamu otoritesi ve sivil aktörlerin yapıcı bir diyalogla sorunlara birlikte çözüm üretebileceklerini göstermesi bakımından anlamlı bulunmuştur. Bununla birlikte uluslararası standartlara uygun nitelikte bütüncül bir iltica hukukuna sahip olmak için yeni yasal düzenlemenin nasıl şekilleneceğini görmek ve uygulamayı takip etmek gerekmektedir.

Mülteci ve sığınmacıların geçici barınma ihtiyaçlarını karşılayan uydu kentlerdeki misafirhaneler ve kabul merkezleri daha çok bir gözetim yeri olarak faaliyet göstermekte, sıkı güvenlik tedbirleri dikkate alındığında misafirhanelerin büyük bölümü cezaevinden farksız bir görüntü sergilemektedir. 7 ilde kurulması planlanarak 2009 yılında yapımlarına başlanan ve 2010 yılında da inşa süreci devam eden kabul merkezlerinde iltica prosedürüne dahil olanlar ile hassas grupların barınmasına öncelik tanınacağı belirtilmektedir. Ancak bu merkezlerin idari denetiminin hangi standartlara göre yapılacağı ve sivil toplum örgütlerinin izlemesine ne ölçüde olanak tanınacağı tartışma konusudur.

Harçlar Kanunu çerçevesinde sığınmacılardan belli aralıklarla talep edilen ve ödenmesinde ciddi zorluklarla karşılaşılan ikamet harcının 2010 yılında öngörülen yeni yasal düzenleme ile kaldırılıyor olması önemli bir sorunu çözmektedir. Bunun yanı sıra sığınmacı ve göçmenlerin birçok ilde sağlık hizmetinden yararlandırılmadığına ilişkin yaygın şikayetler ve Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) Yasası sonrasındaki kargaşa ortamı devam etmektedir. Sığınmacıların çalışma hakkından yararlanmasını neredeyse imkansız hale getiren mevzuat yüzünden çalışma izni alabilenlerin sayısı oldukça sınırlıdır. Sığınmacı çocukların büyük bölümünün temel eğitim hakkından mahrum buldukları, okula devam edenlerin ise psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Refakatsiz çocukların barınma problemlerinin devam ettiği ve SHÇEK kuruluşlarının mevcut kapasitesinin bu sorunları çözmekten uzak kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla özellikle sığınmacı çocukların sosyal ihtiyaçlarının ve eğitim sorunlarının çözülmesi konusunda mevzuatın yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Yasal Durum

Türkiye’de iltica alanında var olan en temel sorun niteliğindeki yasal boşluğun giderilmesi amacıyla 2009 yılında başlayan iltica yasası çalışmaları 2010 yılında hız kazanmıştır. İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç İdari Kapasitesini Geliştirme ve Mevzuatı Uygulama Bürosu tarafından sürdürülen taslak oluşturma girişimine iltica alanında çalışan kuruluşlar, uzmanlar ve akademisyenler dahil edilerek geniş yelpazeli bir tartışma ortamı benimsenmiştir. Mülteci ve sığınmacılar için ciddi bir hukuki koruma sağlaması beklenen yasa taslağının 2011 yılında yapılacak genel seçimlerin ardından meclis gündemine geleceği öngörülmektedir.

Diğer yandan 2010 yılı içinde mülteci ve sığınmacıların haklarını yakından ilgilendiren önemli genelgeler yayınlanmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 19 Mart 2010 tarihli iki genelge önemli konuları kapsayan ve sorunların çözümüne katkı sağlayacak niteliktedir. Bunlardan biri olan “Mülteci ve Sığınmacılar” konulu 2010/19 sayılı ve 19/0372010 tarihli genelgeye göre; İltica-sığınma başvurusunda bulunan kişilerden maddi durumlarının ikamet harcını ödemeye yeterli olmadığını beyan edenlerden illerdeki Yabancılar/Pasaport Şube Müdürlüklerince mali durumlarının bu harcı ödemeye yeterli

olmadığı tespit edilenlerin ve öğrencilerin ikamet tezkerelerinin harçsız olarak düzenleneceği belirtilmektedir. Ayrıca genelge yürürlüğe girmeden önce ödenmesi istenen, ancak henüz tahsil edilmemiş ikamet harçlarının da bu düzenleme kapsamında değerlendirilerek ilgili kişilerden geriye dönük olarak talep edilmeyeceği hükme bağlanmaktadır.²

Yine genelge çerçevesinde; Türkiye’de düzensiz hareket halinde iken yakalanan, düzensiz göçe karıştığı için veya işlediği bir suçtan dolayı sınır dışı edilip tekrar Türkiye’ye giriş yapan, Türkiye’de yasal olarak ikamet etmekte iken haklarında sınır dışı kararı verilen kişilerden iltica-sığınma başvurusu yapmak isteyenlerin sınır dışı edilmeden önce başvurularının mutlaka alınacağı vurgulanmaktadır.

01.05.2010 tarihinden itibaren 6 ay ve daha fazla süreyle ikamet izni verilecek yabancılara ikamet tezkeresi düzenlenirken, aynı anda yabancılar numarasının da ikamet tezkerelerine yazılacağı, iltica-sığınma başvurusu yapan kişiler ile mülteci ve sığınmacılarla ilgili yazılı ve elektronik verilerin yetkili olmayan kişilerin erişemeyeceği şekilde muhafaza edilmesinin sağlanacağı, bu çerçevede iltica ve sığınma başvurusu reddedilmiş kişiler ile halen başvurusu incelenenlerin çevirmen-tercüman olarak kullanılmayacağı ifade edilmektedir. Bu genelge olumlu bir yaklaşımı ortaya koyması bakımından önemli görülmeyle birlikte farklı illerdeki keyfi uygulamaları tam olarak engelleyecek ve ikamet harcını tamamen kaldıracak geniş kapsamlı yasal düzenlemeye duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

İçişleri Bakanlığı’nın aynı tarihli diğer genelgesi olan “Yasa Dışı Göçle Mücadele” Genelgesi ise yasa dışı düzensiz göç ile mücadele kapsamında “Yabancılar Misafirhaneleri”nin “Geri Gönderme Merkezleri” olarak yeniden isimlendirilmesini ve her ilde en az 50 kişinin barınabileceği geri gönderme merkezi oluşturulmasını öngörmektedir. Bu merkezlerin daha insani şartlarda çalışma esaslarını ve fiziki özelliklerini belirleyen temel kurallar genelgede yer almaktadır. Ancak Pasaport Kanunu’nu ihlal edenlerle suça karışmış olanları ayrı tutan bir maddenin bulunmayışı ve çocuk sığınmacıların kapalı yerlerde tutulmasını engelleyici herhangi bir maddenin olmayışı ciddi bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.³

SHÇEK’in “Sığınmacı/Mültecilere Ait İşlemler” başlığı ile 2010 yılında yayınlanan genelgesi, iltica talebinde bulunan veya mülteci/sığınmacı olan refakatsiz çocukların SHÇEK kurumlarına kabullerini ve kendilerine sağlanacak olanakları, kadın başvurucuların kadın konuk evlerine kabullerini ve iltica talebinde bulunan fiziksel özürülerin yararlanacağı hizmetler ile ilgili esasları belirlemektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın 16.08.2010 tarihinde yayınlanan ‘Yabancı Uyruklu Öğrenciler’ konulu genelgesi ise Türkiye’de yaşayan sığınmacı ve mülteci çocukların eğitimleri hakkında önemli düzenlemeler içermektedir. Buna göre; Vatansız, sığınmacı/mülteci ve sığınma/iltica başvuru sahibi durumundaki yabancı uyruklulardan öğrenim belgesi bulunmayanların, okul ve sınıf seviyelerini beyanlarına dayalı olarak

2 <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1299>

3 <http://www.multeci.org.tr/index.php/mevzuat/163-tc-ler-bakanliinin-yasa-dii-goecle-muecadele-konu-201018-sayi-ve-19032010-tarhl-genelgesi>

mülakat, gerektiğinde yazılı veya sözlü sınav yoluyla ülkelerinde öğrenim gördükleri sınıf seviyesi üzerinden denkliği belirlenerek ilgili okul/kurumlara yönlendirilmeleri sağlanacaktır. Ayrıca vatansız, sığınmacı/mülteci ve sığınma/iltica başvuru sahibi durumundaki yabancı uyrukluların kayıt-kabullerinde öğrenim vizesi istenmeyecek, ancak bunların, emniyet makamlarınca kendilerine ve veli veya vasilerine verilen en az altı ay süreli ikamet izinlerinin bulunması şartı aranacaktır. Genelgeye göre Türkiye’de çalışma ve ikametlerine izin verilen yabancıların çocuklarının kayıt- kabullerinde ayrıca öğrenim vizesi istenmeyecektir.

3.Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenlerle İlgili Veriler

İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, her yıl ülkeye yasadışı yollardan giriş yapan mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin durumuna ilişkin düzenli verilere ulaşmaya çalışmaktadır. Buna rağmen yakalanıp gözaltına alınan veya sınır dışı edilenler başta olmak üzere sığınma prosedürüne dahil olanların ve sınır geçişlerinde yaşamını yitirenlerin gerçek sayılarını tespit etmek oldukça zordur. Türkiye’de iltica sorunlarıyla uğraşan resmi kurumların kendi aralarındaki eşgüdüm sorununun devam etmesi ve elde edilen bilgilerin kamuoyu ile sınırlı düzeyde paylaşılması sonucu mülteci/sığınmacı verilerine eksiksiz biçimde ulaşmak mümkün olmamaktadır. Genelkurmay’ın günlük olarak yayınladığı ve sınır geçişlerinde yakalanan sığınmacı ve göçmen sayısını yansıtan sayıların dışında düzenli bir veri akışı bulunmamaktadır. İçişleri Bakanlığı yetkililerinin uzun aralıklarla açıkladığı bilgiler ile Genelkurmay tarafından açıklanan sayıların ayrıca karşılaştırılması ve doğrulamasının yapılması gerektiği gibi, yakalanan kişilerin ne kadarının sığınma başvurusunun alındığı ya da doğrudan sınır dışı işlemi başlatılıp başlatılmadığı ise tam olarak bilinmemektedir. Bu iletişim sorunu ve bürokrasinin geleneksel rollerinden kaynaklanan düzensiz bilgi akışı dolayısıyla rapor hazırlama sürecinde elde edilen sayılar mecburen çeşitli ulusal ve uluslararası doğrulama kaynakları yoluyla test edilerek yayınlanmaktadır.

3.1 Sınır Geçişlerinde Yakalanan Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler

2009 yılındaki veriler göz önüne alındığında 2010 yılı içinde yasadışı sınır geçişlerinde yakalanan, gözaltına alınan ve sınır dışı edilen sığınmacıların sayısında önemli azalmalar görülmektedir. 2009 yılında sınır geçişlerinde yakalanan sığınmacı ve göçmenler 28.355 iken, Genelkurmay Başkanlığınca 2010 yılında yasadışı sınır geçişlerinde yakalanan yasadışı göçmen sayısı 21.633 olarak kayıtlara geçmiştir.⁴ Buna karşın Emniyet Genel Müdürlüğü 2010 yılında 32.667 yasadışı göçmenin yakalandığını açıklamaktadır.⁵ Görüleceği üzere Türkiye sınırlarını kullanarak başka ülkelere gitmeye çalışırken kolluk güçlerince sınır geçişlerinde yakalanan yasadışı sığınmacı ve göçmenlerin sayısı, bu kişiler hakkında kayıt tutan kurumlara göre farklılık göstermektedir. Bu durumda sınır kontrol işlemi yapan görevli personelin iltica sisteminin kurallarına çok da bağlı kalmadan pasaport kanunu hükümlerine göre sınır dışı işlemi uyguladıklarını tahmin etmek zor değildir. Temel

4 Elde edilen rakamlar, resmi güvenlik birimleri tarafından yayınlanan ve ulusal basın yayın organlarına yansıyan bilgiler çerçevesinde kaydedilmektedir.

5 <http://www.egm.gov.tr/hizmet.yabancilar.goc.asp>

sorun, yakalanan mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin konumlarına göre değerlendirilecekleri ve resmi makamların yayınladığı rakamların doğrulanabileceği ortak bir veri bankasının bulunmayışıdır.

Son yıllara kadar yasadışı düzensiz geçişlerdeki transit özelliği bakımından cazip bir ülke olan Türkiye’de sığınma prosedürüne erişimdeki zorlukların yanı sıra ağır barınma koşulları yüzünden bu özelliğini yitirmeye başladığı varsayılmaktadır. AB ülkelerinin sınır güvenliği ile ilgili önlemlerini yoğunlaştırması da bir başka caydırıcı etken olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte hukuki olarak sığınma hakkını kullanan ve böylece prosedüre dahil olarak sınır dışı işlemleri durdurulan sığınmacıların sayısındaki artışın da altını çizmek gerekmektedir.

3.2 Yakalandıkları Bölgelere Göre Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler

Resmi veriler, 2010 yılında yasadışı düzensiz göç hareketliliğinin yoğunlaştığı bölgelerin sırasıyla Yunanistan, Suriye, İran, Irak ve Bulgaristan sınırları olduğunu göstermektedir. Ege ve Akdeniz karasuları, sığınmacı ve göçmenlerin yasa dışı olarak Türkiye’ye giriş ve Yunanistan üzerinden Avrupa’ya geçiş için kullandıkları en önemli güzergah olmayı sürdürmektedir. Ortadoğu’da yaşanan silahlı çatışma ve kaos ortamından kurtulmaya çalışanların ağırlıklı olarak Suriye, İran ve Irak sınırlarını kullanmaya devam ettikleri görülmektedir. Mülteci, sığınmacı ve göçmenler geri kabul anlaşmaları kapsamında ciddi yer değiştirme sorunları ve keyfi uygulamalarla karşılaşmaktadır. Yunanistan ile imzalanan geri kabul anlaşması çerçevesinde Türkiye’ye iade edilen kişi sayısı ve Türkiye’den Yunanistan’a iade edilen kişi sayısı arasında çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. Resmi makamların bildirdiğine göre Türkiye’nin anlaşma kuralları kapsamında Yunanistan’a geri gönderdiği düzensiz göçmen sayısı 2.387 iken, Yunanistan’dan kabul etmek zorunda kaldığı kişi sayısı 18.259 olarak belirtilmektedir.⁶

Dolayısıyla iki ülke arasındaki geri kabul anlaşmasının bu istatistiklere göre uygulanması halinde, Türkiye’yi zor durumda bırakacak yeni sonuçlar ortaya çıkacaktır. Öte yandan 2010 yılında AB Sınır Güvenlik Birimi Frontex, birlik üyesi ülkelerin komşularıyla olan sınır güvenliğini sağlamak amacıyla operasyonlarını artırmıştır. Frontex görevlilerinin sınır kontrollerini sıkılaştırmasının yanı sıra mülteci ve sığınmacıların yaşam hakkını tehdit eden ve iltica hukukunu zedeleyen keyfi uygulamaları yüzünden Avrupa’ya sığınmaya çalışanların hareketliliğinde azalmalar yaşanmaktadır. BMMYK tarafından açıklanan rakamlara göre 2009’da İtalya’ya yapılan başvurular bir önceki yıla oranla %42, Yunanistan’a yapılan sığınma başvuruları ise %20 azalma göstermiştir.⁷

6 (www.multeci.org.tr Mülteciler Bilgi Edinme Başvurusu Cevapları, 09.03.2010)

7 (UNHCR, Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries 2009: Statistical Overview of Asylum Applications Lodged in Europe and Selected Non-European Countries, <http://www.unhcr.org/4ba7341a9.html> (23.03.2010))

Sığınmacı ve göçmen akınına geri püskürtmeye çalışan Avrupa ülkelerinin sınır geçişlerindeki aşırı sert güvenlik tedbirleri sonucu çok sayıda mülteci ve göçmenin can güvenliği risk altına girmektedir. AB'nin artan siyasi baskısı ise Türkiye gibi coğrafi yapısı düzensiz göçe uygun, transit ve menşe ülke özelliği taşıyan ülkeleri zor durumda bırakmakta ve geri kabul anlaşmaları zoruyla adeta "baraj ülke" konumları güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

3.3 Uyruklarına Göre Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler

Türkiye'de bulunan mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin uyruklarına göre dağılımları çeşitlilik göstermektedir. Son yıllarda bölgesel karışıklık, yoksulluk ve silahlı çatışmalara bağlı can güvenliği tehdidi nedeniyle ülkelerini terk ederek daha güvenli bir yaşam arayışı içinde olan ve sığınma prosedürüne girmeye çalışanlar 2010 yılında ağırlıklı olarak Irak, İran, Afganistan ve Somali uyruklu kişilerden oluşmaktadır.

Afganistan, Arnavutluk, Avustralya, Azerbaycan, Bangladeş, Bulgaristan, Burundi, Burkino Faso, Burma, Doğu Türkistan, Dominik Cumhuriyeti, Cezayir, Çeçenistan, Çin, Endonezya, Eritre, Estonya, Fas, Filipinler, Filistin, Fransa, Gambia, Gine, Güney Afrika, Gürcistan, Hindistan, Irak, İngiltere, İran, Kamerun, Kazakistan, Kenya, Kırgızistan, Kongo, Kore, Lübnan, Mısır, Moldova, Moritanya, Myanmar, Nahcivan, Nepal, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Panama, Romanya, Ruanda, Rusya, Senegal, Seylan, Somali, Sudan, Suriye, Suudi Arabistan, Sri Lanka, Şili, Tacikistan, Tanzanya, Togo, Tunus, Türkmenistan, Uganda, Ukrayna, Umman, Ürdün, Yemen, Yunanistan

3.4 Sınır Dışı Edilen Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler

Türkiye'de güvenlik birimlerinin yasadışı sınır ihlali sırasında yasal işlem yaptığı mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin gerçek sayılarına ulaşmak oldukça güçtür. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, 2010 yılında yasadışı olarak sınırlardan giriş yapmaya çalışırken Pasaport Kanunu hükümlerine göre haklarında işlem yapılan ve geri gönderilen yabancı sayısı 15.227 olarak açıklanmaktadır.⁸ Yakalanan şahısların kaçta kaçının iltica sitemine dahil olduğu veya ilticaya prosedürüne erişimleri gerçekleşmeden zorla sınır dışı edildikleri belirsizdir. Çoğu durumda düzensiz göçmenler ve sığınmacıların iltica sistemine girmeden ve keyfi olarak ülkelere geri gönderildikleri yaygın bir uygulamadır. Dolayısıyla basın-yayın organlarının yayınladığı bilgilerin çok üzerinde sınır dışı işlemi yapıldığı tahmin edilmektedir.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından 18 Haziran 2010 tarihinde yayınlanan raporunda iltica sorununun güvenlik kaygıları yüzünden insan hakları boyutunun görmezden gelindiği ve mültecilere uluslar arası insan hakları belgelerine göre davranılması gerektiği vurgulanmaktadır. Raporda ayrıca Türkiye sınırlarına fiilen ulaşan yabancıların iltica veya sığınma talebinde bulunmalarına zaman sınırlaması getirilmeden imkân tanınması, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ve sığınmacıların ikamet harcından muaf tutulması önerilmektedir.⁹

8 <http://www.egm.gov.tr/hizmet.yabancilar.goc.asp>

9 http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/3_Yasama_Yili_%20Faaliyet_Raporu.pdf

3.5 Sınır Geçişlerinde Yaşamını Yitiren Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler

2010 yılında yaşamını yitiren mülteci, sığınmacı ve göçmen sayısı bir önceki yıla oranla azalma göstermiştir. 2009 yılında hayatını kaybeden mülteci, sığınmacı ve göçmen sayısı 43 olarak kayıtlara geçerken, 2010 yılında meydana gelen vakalarda 23 sığınmacı ve göçmen yaşamını yitirmiştir. 2010 yılında ölümlerle sonuçlanan sığınmacı ve göçmen kaçırlarıyla ilgili en dramatik olaylar Meriç nehri boyunca yaşanmaktadır. Haziran ayında 16 sığınmacı ve göçmenin boğularak can verdiği olayda insan kaçakçılarının teknedeki kişileri döverek nehre attığı yönündeki iddialarla ilgili soruşturma devam etmektedir. Meriç dramı, nehir yoluyla Yunanistan'a geçmeye çalışan düzensiz göçmenlerin karşılaştığı insani felaketlerden yalnızca biridir. Bunun dışında ülke içinde yük taşımacılığı yapan araçlarla düzensiz olarak seyahat eden sığınmacı ve göçmenler her an yaşanabilecek ölümcül kazaların potansiyel mağdurları durumundadır.

Basın yayın organlarına yansıyan bir habere göre Hakkari'de jandarma istihbarat görevlisi olarak çalışmış bir güvenlikçi, 13 yıl önce Van'ın Başkale ilçesinde geçici görev sırasında Türkiye'ye giriş yapan 40 mülteciyi öldürüp bir çukura gömdüklerini iddia etmiştir. Mülteci Hakları Koordinasyonu bu iddiaların araştırılması ve belirtilen toplu mezarın açılarak soruşturma başlatılmasını talep eden bir basın açıklaması yayınlamıştır.¹⁰

4. Türkiye'de İltica Alanında Yaşanan Gelişmeler

4.1 İltica Prosedürü ve Karşılaşılan Sorunlar

İltica hakkını düzenleyen uluslararası temel belge niteliğindeki 1951 BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne taraf olan Türkiye mülteciler için sözleşmeye koyduğu coğrafi kısıtlamayı 2010 yılında da sürdürmüştür. Bu sınırlamanın halen yürürlükte olmasıyla, sadece Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelen sığınmacılara mülteci statüsü için başvuru hakkı tanınmakta, bu coğrafi bölge dışından gelenlere mülteci olmak amacıyla başvuru izin verilmemektedir. Dolayısıyla Avrupa kökenli olmayıp Türkiye'de sığınma sisteminden yararlanmak isteyen başvuru sahiplerinin durumu BMMYK tarafından ele alınmaktadır. Paralel statü belirleme uygulaması yüzünden Avrupa kıtası dışından gelen sığınmacılar BMMYK ile birlikte aynı zamanda resmi kurumlara da başvurmak durumundadır.

Her ne kadar Türkiye 1951 sözleşmesine coğrafi çekince koysa da taraf olduğu birden fazla uluslararası sözleşme, hangi ülkeden gelirse gelsin yetki alanı içindeki tüm bireylerin temel koruma hakkından yararlandırılmasını öngörmektedir. Bu çerçevede Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS), İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) gibi

¹⁰ <http://ihad.org.tr/aciklama-130510.php>

uluslararası sözleşmeler mülteci ve sığınmacıların temel hak ve özgürlüklerinin korunmasıyla ilgili hükümler içermektedir.

Coğrafi çekincenin kaldırılmasıyla ilgili hükümet yetkilileri bugüne kadar net bir yaklaşım sergilemediği gibi bu konuda AB çevrelerinden gelen baskılara karşı Türk Hükümeti birtakım yasal güvenceler talep ederken eşit külfet paylaşımını ısrarla vurgulamaktadır. Bizce de AB iltica sisteminin güvenlik eksenli olarak şekillendiği bir ortamda Türkiye'nin tek taraflı bir yükün altına sokulmak istenmesi iyi niyetli bir yaklaşım değildir. Bu yüzden geri kabul anlaşmalarının tek taraflı uygulanma riski ve AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda Ankara'yı ikna edemeyen tutumlarının etkisiyle hükümet çevreleri şu ana kadar coğrafi çekinceyi kaldırma konusunda istekli bir tutum sergilememiştir, Ancak siyasi kaygılar bir yana her yıl on binlerce düzensiz göçmenle baş etmek zorunda olan Türkiye'nin mevcut iltica sistemi bu yükü kaldıracak durumda değildir.

Mülteci ve sığınmacı sorunu herhangi bir ülkenin ne tek başına neden olduğu ve ne de tek başına çözüm üretebileceği bir sorundur. Transit ülke olmanın yanı sıra varış ülkesi ve menşe ülke konumuyla çok yönlü bir işlev taşıyan Türkiye'de kolluk güçleri ve ilgili kamu görevlilerinin sığınma başvurularını almada isteksiz ve usule aykırı davranışları prosedüre erişimi olumsuz olarak etkileyen önemli bir başka konudur. Dolayısıyla İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (İHEB) 14.maddesinde belirtildiği gibi iltica temel bir insan hakkıdır ve Türkiye bütün zorluklara rağmen insan haklarına ve insan onuruna yaraşır bir uygulamayı mülteciler için hayata geçirmek durumundadır.

BMMYK verilerine göre, 2010 yılında Türkiye'de sığınma sistemine dahil olan başvuru sahiplerinin menşe ülkelerine bakıldığında ilk sırayı Iraklılar oluştururken, bu ülkeyi İranlı sığınmacılar takip etmektedir. Afgan ve Somali uyruklu başvuru sahipleri ise bu grubu izlemektedir. Irak, Afganistan ve Somali'de sürmekte olan işgaller ve çatışma ortamı büyük miktarlarda mülteci üretmektedir. İran'daki siyasi rejimin katı uygulamaları da ülkede memnuniyetsizlik yaratmakta ve mülteci sorununa neden olmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2009 yılında sığınma başvurusunda bulunun kişi sayısı 6736 iken, 2010 yılında bu sayı 8653 olarak gerçekleşmiştir. Açıklanan rakamlar, iltica prosedürüne dahil olmak isteyenlerin giderek arttığını göstermektedir. EGM ayrıca 2010 yılı itibariyle ikametleri devam eden (çalışan ve öğrenim görenler dahil) toplam yabancı sayısını 176.944 olarak açıklamaktadır.¹¹

Türkiye'deki mülteci ve sığınmacıların yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımlarına bakıldığında 18-59 yaş aralığındaki mülteci ve sığınmacıların toplam sığınmacı nüfusun %70'ini oluşturduğu görülmektedir. 18 yaşın altındaki çocuk mülteci ve sığınmacılar %30 gibi önemli bir dilimi oluştururken bu grup içindeki kız çocuklarının dağılımı %40 oranındadır. Dolayısıyla hassas grup olarak adlandırılan bu bireylerin ihtiyaç ve sorunları ile sistemli bir şekilde ilgilenmek gerekmektedir.¹²

11 http://www.egm.gov.tr/egm_iltica_siginmaci_istatistigi.htm

12 BMMYK Türkiye Ofisi'nden temin edilen bilgilerden derlenmiştir. Bknz. www.multeci.org.tr

Koruma prosedüründen yararlanmak isteyen sığınmacıların başvurularıyla ilgili usulün hukuka uygun olarak işletilmesinde karşılaşılan güçlükler, başvuruların ilgili resmi birimlere zamanında ulaşip ulaşmadığının etkin olarak denetlenmesindeki eksiklikler ve genel olarak ilticaya erişimin önündeki engellemeler 2010 yılında da güncelliğini korumuştur. Etkin ve hızlı bir sığınma sisteminin bulunmayışının temel nedenlerinden biri iltica hakkının anayasal ve yasal bir koruma kapsamında olmayışdır. Bu alandaki başlıca hukuki metin olan 1994 yönetmeliği ihtiyaca cevap verebilecek bir özellik taşımamaktadır. İdare mahkemelerine giden iltica konulu dava dosyası son derece sınırlı olduğundan dar çerçeveli bir içtihat hukuku ile muhatap olunmaktadır. Türk yargısının hantallık sorunu bağlamında İdare Mahkemelerinin yargı denetimi altındaki mülteci davaları da uzun sürelerle yayılmaktadır. Sınır dışı kararının yürütmesinin durdurulması talebi dahi birkaç ay içinde sonuçlanmakta ve bu durum kimi başvurucular için telafisi olanaksız hak kayıplarına yol açabilmektedir. Uluslararası standartlara göre şekillenmeyen ve çok yavaş işleyen bir yargısal denetim mekanizmasının etkin bir koruma sağlaması oldukça güçtür. Yerel hukukun bu alanda bıraktığı ciddi boşluklar AİHM başvuruları ile kapatılmaya çalışılmaktadır.

İlticaya erişimde yaşanan bir diğer önemli sorun ise, sığınma başvurularını alma konusunda yükümlülüklerini yerine getirmeyen ya da eksik uygulayan kamu görevlileri sorunudur ve bu alanda çalışan kamu görevlilerinin sığınma başvurularını usulüne uygun olarak alıp almadıkları veya başvuruları ilgili birimlere zamanında ulaştırıp ulaştırmadıklarının denetlenmesi gerekmektedir. Kolluk güçlerinin iltica hukuku ve uygulamaları konusunda düzensiz ve sınırlı da olsa bir eğitim programına tabi tutulmaları, sığınma sistemine başvurular ve koruma yükümlülüğü bakımından olumlu karşılanmaktadır. Bununla birlikte personelin iş yükü ve görev yeri değişiklikleri nedeniyle bu alanda uzmanlaşmış ve deneyim birikimi olan görevliler bulmak ve onlardan yararlanmak zorlaşmaktadır.

Benzer sıkıntılar paralel iltica prosedürünün diğer ucundaki BMMYK'da yaşanmakta, kurumsal bürokrasi nedeniyle bazen birkaç yılı bulan mülakat süreleriyle karşılaşılmaktadır. Bu kadar uzun süre beklemek zorunda kalan ve alınacak kararı daha fazla bekleyemeyen kişiler çareyi yine yasa dışı yollardan ülkeyi terk etmekte bulmaktadır. Öte yandan ülke geneline yayılmış sığınma başvurularıyla ilgili kararların Ankara'dan alınması ciddi bürokratik sorunlara neden olmaktadır. İlgili resmi birimlerin dağınık ve belli bir süreye bağlı olmaksızın alışlagelmiş çalışma yöntemleri ve bu birimlere inisiyatif kullanma yetkisi tanınmaması yüzünden prosedür uzamaktadır. İllerdeki görüşmelerde uzman tercüman yokluğu ve bu gibi teknik ihtiyaçlar için yeterli bir bütçe tahsis edilmemesi ise mülakatların tarafsız ve amacına uygun şekilde yapılmasını güçleştirmektedir. İltica konusunda çalışan resmi kurumların yararlanacağı, menşe ülkelerle ilgili hazırlanmış güncel ve objektif bilgilere dayanan bir veri tabanı olmayışı da iltica sisteminin etkin işleyişine imkan tanımamaktadır.

Kafkasyalı (Çeçen) Mülteciler:

Türkiye’de 1500’e yakın Kafkasyalı sığınmacı bulunmakta ve bunların birçoğu çok zor şartlar altında Ümraniye, Beykoz, Fenerbahçe ve Yalova kamplarının yanı sıra İstanbul’un değişik semtlerinde, özellikle Başakşehir, Zeytinburnu, Sefaköy ve Beylikdüzü’nde kirada yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. 1999 yılından beri Türkiye’deki konumları belirsizlik içinde olan Kafkasyalı (Çeçenistan, Dağıstan, İnguşetya, Kabardin-Balkar, Karaçay-Çerkes, Nogay, Oset uyruklu) mültecilerin, ikamet sorunları devam ederken aynı zamanda sağlık, eğitim ve çalışma hakkına erişimlerinde de ciddi güçlükler yaşamaktadır. İlköğretim çağındaki sığınmacı çocukların okullaşma oranı çok düşük olduğu gibi oturma problemleri de sürmektedir. Yetişkin çok sayıda Kafkas kökenli sığınmacı çalışma hakkından yararlanamamakta ve kamplardaki ihtiyaçlar ancak düzensiz bir şekilde dağıtılan yardımlarla karşılanabilmektedir. Öte yandan Rus-Çeçen savaşı yüzünden ülkelerini terk etmek zorunda kalan siyasi ve dini kişiliklerin ciddi güvenlik sorunları bulunmaktadır. Bu vakalardan birinde Şemsuddin Batukayev 08 Aralık 2010 tarihinden 21 Ocak 2011 tarihine kadar Kumkapı Yabancılar Şubesi Geri Gönderme Merkezinde gözaltında tutulmuş, avukatlarının girişimleri sonucu kendisine 6 aylık geçici ikamet izni verilerek serbest bırakılmıştır. Savaşa katılmış birçok Çeçen sığınmacısının Rus gizli servisinde tehdit edildiklerine dair çeşitli bilgiler kamuoyuna yansımaktadır¹³.

Hükümet tarafından başlatılan iltica yasası hazırlığı şüphesiz bu alandaki en önemli siyasi girişim olarak değerlendirilmektedir. İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Mevzuatı Uygulama Bürosu tarafından idare edilen hazırlık sürecine bu alanda çalışan kurumlar, sivil toplum kuruluşları, uzman ve akademisyenlerin dahil edilmesi, mülteci ve sığınmacılar haklarının korunmasına ve uluslararası standartlara uygun bir yasanın çıkarılmasına zemin hazırlayacaktır. 2011 yılındaki milletvekili genel seçimleri sonrasında meclis gündemine gelmesi beklenen yasanın yürürlüğe girmesinin ardından uygulamanın izlenmesi ve denetlenmesi çok daha önemli olacaktır.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu bünyesinde iltica ve göç sorunlarına ilişkin bir alt komisyonun kurulmuş olması önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Komisyonun çalışmalarına sivil toplum çevrelerinin yapacağı katkı ve öneriler bu alanda gerçekleşecek yasal iyileşmelere zemin hazırlayacaktır.

Türkiye’nin kara ve deniz sınırlarında görev yapan kolluk güçlerinin iltica hakkı konusunda yeterli donanıma sahip olmaması ve sınır bölgelerinde yakalanan kişilerin sığınma prosedürüne erişimlerinin güvenlik kaygılarıyla engellenmesi iltica prosedürünün sağlıklı işlenmesini güçleştirmektedir. Türk kara ve deniz sınırlarında yeterli eğitime sahip sınır polisinin bulunmayışı da sığınmacıların prosedüre erişimlerini engellemektedir. Hava

13 www.imkander.org.tr

alanlarındaki transit bölgelerde iltica başvurularının alınması konusunda ise AIHM tarafından verilen kararlara rağmen engelleyici uygulamalar devam etmektedir.

Resmi görevliler gözaltına alınan sığınmacılara nasıl sığınma başvurusunda bulunacaklarına dair bir bilgi vermedikleri gibi uluslararası korumadan yararlanmak isteyen kişilerin sınır dışı işlemi başlatılmadan önce kullanabilecekleri etkin bir prosedür ne yazık ki mevcut değildir. Gözaltındaki sığınmacıların hukuki yardım alma ve avukata erişimleri konusunda engellemeler bulunmaktadır. Genel olarak pasaport kanununu ihlal ettikleri gerekçesiyle gözaltına alınan sığınmacılar, idari gözetim altında tutulduklarından dolayı iç hukuka göre resmen gözaltında sayılmadıkları için avukat talep etme hakkından yararlanamamaktadır. Yabancılar misafirhanelerinde tutulan sığınmacıların çok az bir bölümü nadiren BMMYK yetkililerine ve avukatlarına erişebilmektedir.

5. Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

5.1 Eğitim Hakkına Erişim

Türkiye'nin taraf olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin (ESKHS) hükümleri çocukların eğitim hakkını güvence altına alırken, mülteci ya da sığınmacı statüsünde olan ailelerin çocukları da herhangi bir ayrımcılığa uğramadan zorunlu temel eğitim hakkından yararlanmalıdır. Eğitim sorununu oluşturan unsurlardan biri ikamet harcı ve buna bağlı olarak geçici kimlik belgesi alınması meselesidir. Uydu kentlerde bu belgeye sahip olmamasına rağmen ilköğretim çağındaki çok sayıda sığınmacı çocuğun eğitim sistemine katılması sevindiricidir. Ancak orta öğrenime devam eden sığınmacı çocuk sayısı son derece azdır. Genel olarak mülteci ve sığınmacı çocukların ilk kayıt yerlerinden itibaren başlayan ve daha sonra ikamet için gönderildikleri uydu kentlerde devam eden hareketlilik nedeniyle eğitimleri bölünmekte ve her gittikleri yerde eğitimleri sil baştan devam etmektedir. Birçok çocuk menşe ülkelerinde aldıkları eğitim düzeyini ve mezuniyetlerini ispatlayacak belgeye sahip olmadığı için eğitimlerini sürdürme şansı bulamamaktadır.

5.2 Sağlık Hakkı

Mülteci ve sığınmacıların her insan gibi en yüksek düzeyde fiziksel ve ruhsal sağlık ve tıbbi bakım olanaklarından yararlanma hakları vardır. Türkiye'de ise sığınmacıların bu haktan yararlanma ve ayrımcılığa uğramadan sağlık hizmetlerine erişimi konusunda mevzuatta önemli boşluklar göze çarpmaktadır. Uydu kentlerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığı ile yapılan sağlık hizmetleri çok sınırlı tutulduğu gibi sığınmacıların büyük bölümü böyle bir hizmetin verildiğinden haberdar değildir.

Nisan 2008'de yürürlüğe sokulan Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda (SSGSS) yapılan değişiklikte mülteci ve sığınmacıların genel sağlık sigortasından yararlanabilecek kesimler arasına dahil edilmemesi sağlık hakkına erişimi zorlaştırmaktadır. Yasal düzenlemenin ardından çıkarılan genelgeye göre mülteci ve sığınmacıların SSGSS çerçevesinde genel sigortalı oldukları ifade edilse de mevzuat gereği uygulamada bu hükümden coğrafi kısıtlama dışındaki kişilerin (Avrupa'dan gelenler) yararlanması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerinden yararlanmasını

engelleyen yasal mevzuatın değişmesi ve bu konuda BMMYK'nın yanı sıra sivil toplum örgütlerinin de daha fazla çaba harcaması gerekmektedir.

5.3 Barınma Sorunu

Sığınmacıların en önemli sorunlarından biri olan barınma konusunda resmi yetkililer tarafından planlanmış ve uydu kentlerde düzenli olarak işleyen bir sosyal destek mekanizması bulunmamaktadır. Oysa yeterli barınma hakkı Türkiye'nin de taraf olduğu BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) ile garanti altına alınmıştır. Uydu kentlerdeki serbest ikamet koşullarında bulunan sığınmacıların bir takım risklerden korunması için güvenli, temel standartlara uygun ve sosyal doku ile uyumlu görülecek barınma imkanına sahip olmaları gerekmektedir.

Halen yapımları devam eden kabul merkezlerinin her biri ortalama 750 sığınmacının barınabileceği şekilde planlansa da bu merkezlerin ihtiyacı nasıl karşılayacağı ve uluslar arası ölçütlere uygun olup olmayacakları tartışma konusudur. Türkiye'de mülteci ve sığınmacılar aşırı kalabalık ve sağlıksız koşulların egemen olduğu yabancılar misafirhanelerinde zor şartlarda barınmaktadır. Devlet sığınmacılara hiçbir şekilde özel barınma imkanı sağlamamakta, birçok sığınmacı çeşitli illerdeki düşük kaliteli otel ve pansiyonlarda kalmaktadır. Kendi imkanlarıyla ev tutanlar yüksek kira bedeli ödemeye zorlandıkları gibi genelde alt yapısı yetersiz gecekondu niteliğindeki konutlarda yaşam mücadelesi vermektedir. Sığınmacıların barındıkları yerlerde kültürel çevre ile uyum sağlayabilmeleri kolay olmamakta ve bazı durumlarda hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla karşılaştıkları olaylar yaşanmaktadır. Uydu kentlerde valilikler bünyesindeki SYDV tarafından sığınmacı ve göçmenlere oldukça sınırlı bir bütçe ayrılmaktadır.

5.4 İkamet Harcı

Türkiye'de çeşitli koşullarda yaşayan sığınmacıların barınma, eğitim, sağlık ve çalışma hakkı bağlamında önemli sorunları bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal etkisi açısından ikamet harcı uygulaması 2010 yılının ilk aylarında da devam etmiş ve zaten çok zor durumda olan sığınmacıların yeni mağduriyetler yaşamasına neden olmuştur. Eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmak ve yabancı kimlik numarası almak için ikamet harcını ödemek ve ikamet tezkeresine sahip olmak gerekmektedir. İçişleri Bakanlığının 19 Mart 2010 tarihli genelgesi, Harçlar Kanunu'na atıfta bulunarak ikamet harcını ödeme gücü olmayan mülteci ve sığınmacıların buldukları illerdeki yerel makamlara dilekçeyle başvurmaları halinde durumlarının inceleneyeceğini, yoksul olduklarına kanaat getirilenlerin harçtan muaf tutulacaklarını vurgulamaktadır. Bununla birlikte bazı bölgelerde verilen dilekçelerin işleme konulmadığı ve genelge hükümlerine aykırı uygulamaların sürdüğü keyfilikler yaşanmaktadır. Yeni iltica yasasının ikamet harçları konusunda mutlak bir muafiyet getirmesi ve 492 sayılı Harçlar Kanununda yapılacak değişiklik ile birlikte önümüzdeki dönemde ikamet harcı ayıbının tamamen ortadan kaldırılması beklenmektedir.

5.5 Çalışma Hakkı

Mülteci ve sığınmacıların buldukları ülkelerde çalışma hakkından yararlanabilmelerini düzenleyen uluslar arası belgeler söz konusudur. Bu bağlamda Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler hangi uyruktan olursa olsun mülteci ve sığınmacıları da içine alarak herkesin kendisi için uygun ve yeterli bir işte çalışma hakkını garanti altına almaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 21.01.2010 tarihinde yayınladığı 27469 Sayılı 'Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Yönetmelik' İçişleri Bakanlığı tarafından kendilerine mülteci ve sığınmacı statüsü verilmiş olan yabancıların ikamet süresi aranmaksızın çalışma izni için başvurabileceklerini ve bu kişilerin çalışma izni başvurularının en kısa sürede sonuçlandırılacağını belirtse de uygulamanın her yerde yönetmeliğe uygun işlemediği bilinmektedir.¹⁴ İkamet izni olan yabancı uyrukluların dolayısıyla mülteci ve sığınmacıların çalışma izni almak için ilgili birimlere başvurabilmeleri mümkün ise de uydu kentlerde çalışma izni alabilmiş sığınmacı bulmak neredeyse imkansızdır. Kayıtlı bir işte çalışma şansı bulamayan sığınmacılar özellikle kalabalık nüfusun olduğu metropol kentlerde çok daha düşük ücretle ve kayıt dışı işlerde çalışmak durumundadır. Böylece sığınmacılar ucuz işgücü piyasasında ve sömürüye açık biçimde çeşitli işlerde çalışmaya zorlanmaktadır.

6. Refakatsiz Çocuklar

5395 sayılı Çocuk Hakları Yasası ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi refakatsiz çocukların tüm çocuklar gibi devlet korumasından yararlandırılmasını öngörmektedir. Anne ya da babası ile birlikte bulunmayan refakatsiz çocukların barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinde önemli bir işlevi bulunan Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) fiziki kapasitesinin sınırlı olması ve iltica alanında eğitimli personel eksikliği nedeniyle yeterli koruma sağlanamamaktadır. Mart 2010 tarihinde SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan genelgeye göre sığınma başvurusu yapan kişilerin SHÇEK hizmetlerinden yararlanabilecek olmaları memnuniyet vericidir.¹⁵ Bununla birlikte devlet korumasına ihtiyaç duyan yabancı çocukların bu korumadan yararlanmaları için iltica başvurusu şartı aranması hukuki standartlarla bağdaşmamaktadır.

İran ve Afganistan uyruklu refakatsiz çocukların sayısının son yıllarda artmakta olduğu görülmekte ve bu çocukların koruma prosedürüne dahil edilmeleri gerekmektedir. Sığınma başvuruları BMMK tarafından kabul edilip mülteci olma hakkı elde eden 18 yaşından küçük refakatsiz çocukların 3.ülkeye yerleşmelerinde de mevzuat kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır.

14 <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21521.html>

15 <http://www.shcek.gov.tr/2010-03-sayili-siginmaci-multecilere-ait-islemler-konulu-genelge.aspx>

7. Yabancılar Misafirhaneleri

İlk varış ülkesi olarak Türkiye'ye geldikten sonra iltica prosedürüne dahil ol(a)mayan ve yakalanarak Pasaport Kanununa muhalefet gerekçesiyle haklarında yasal işlem başlatılan belgesiz kişilerin tutuldukları gözetim yerleri olan yabancılar misafirhaneleri, hukuki standartları karşılamaktan uzaktır. Geçtiğimiz yıllarda Kırklareli Gaziosmanpaşa Barınma Merkezi ile İstanbul Kumkapı Misafirhanelerinde yaşanan olaylar hatırlandığında misafirhanelerin aşırı kalabalık, havalandırmasız, ısıtmasız ve gayri sıhhi koşullarında 2010 yılında da ciddi bir iyileşme yaşandığı söylenemez.

Mülteci ve sığınmacılar misafirhanelerdeki keyfi engellemeler yüzünden sığınma işlemlerini sürdürme ve takip etmede sorunlar yaşadıklarını ve güvenlik görevlilerinin sert müdahaleci davranışlarından rahatsızlık duyduklarını ifade etmektedir. Kabul etmek gerekir ki, adı misafirhane olan bu yapılar gerçekte birer gözaltı merkezi niteliğinde olup temel standartların uzağındadır. Hali hazırda birçok misafirhanede tutulan yabancıların avukat veya yakınları ile görüşebilmesi, BMMYK yetkililerine ve sivil toplum temsilcilerine ulaşabilmesi mümkün olmamaktadır. Oysa misafirhanelerden iltica başvurusu alınabilmesini düzenleyen 2006 tarihli Uygulama Genelgesi bulunmaktadır. Fakat bu genelgeye uygun sığınma başvurularını kayıt almada genel bir isteksizlik göze çarpmaktadır.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından yayınlanan rapor, misafirhanelerdeki sorunların kamu otoritesi tarafından da görülmesini ve tescil edilmesini sağlamıştır. Rapor, Kırklareli (Gaziosmanpaşa), İstanbul (Kumkapı) ve Edirne (Tunca) illerindeki misafirhanelerde tutulmakta olan 44 kişi ve Yozgat'ta bulunan kampta kalan mülteci ve sığınmacılarla görüşülerek hazırlanmıştır.¹⁶

Raporda iltica hukuku alanında çalışan kamu görevlileri, BMMYK ve IOM (Uluslararası Göç Örgütü) yetkilileri ile birlikte akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerin görüşlerine yer verilmiştir. Kendileri ile görüşülen mülteci, sığınmacı ve düzensiz göçmenler, misafirhanelerin barınma ihtiyacını karşılayamayacak kadar küçük olduğunu, temiz su, havalandırma, yeterli yiyecek, sağlık hizmetleri ve dış dünyaya erişimlerinde ciddi sorunlar yaşadıklarını ve kadınlarla erkeklerin aynı ortamda tutulmasından duydukları rahatsızlığı ifade etmiştir. Sığınma prosedürüne erişimle ilgili de çarpıcı sonuçlara ulaşılmış, Gaziosmanpaşa, Kumkapı ve Tunca'da barınanların %41'inin iltica prosedürüne erişim konusunda ciddi engellerle karşılaştıkları, %29'unun ise herhangi bir engelle karşılaşmadıkları rapor edilmiştir. Bu merkezlerde tutulanların %30'unun sığınma prosedürüne erişim hakkında fikir beyan etmek istememesi ise içinde buldukları ruhsal ve fiziksel durumu anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Mayıs 2010 tarihinde yayınlanan İçişleri Bakanlığı Genelgesi yasa dışı düzensiz göç ile mücadele kapsamında "Yabancılar Misafirhaneleri"nin "Geri Gönderme Merkezleri" olarak yeniden isimlendirilmesini ve her ilde en az 50 kişinin barınabileceği geri gönderme merkezi oluşturulmasını öngörmektedir. Bu genelgenin sınır geçişlerinde ve ülke içinde düzensiz hareket halinde iken yakalanan belgesiz kişiler için "Geri gönderme" işlemlerini öne çıkarmasıyla birlikte mülteci ve sığınmacıların can güvenliklerinin korunması

16 http://www.madde14.org/index.php?title=Dosya:Tbmm_ihk_raporu.pdf

yükümlülüğü çerçevesinde titizlikle uygulanmasına dikkat edilmeli ve uygulayıcılar yakından izlenmelidir. Sonuçta 2011 yılında çıkması beklenen iltica yasası, misafirhaneler ile ilgili standartları geliştirmekte ve yeni düzenlemeleri yasal olarak zorunlu hale getirmektedir.

8. Kabul Merkezleri

Ulusal Eylem Planına göre 7 ilde (Adana, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Van) kurulması öngörülen ve yapım çalışmaları 2010 yılında devam eden kabul merkezlerinde iltica sistemine giren sığınmacıların, kadın ve çocuklardan oluşan hassas grupların barındırılması hedeflenmektedir. Her birinin 750 kişi kapasitesinde olacağı bildirilen merkezlerin kurulacağı illerde 2010 yılında İçişleri Bakanlığı ve BMMYK tarafından çeşitli toplantılar düzenlenmiş ve bazı STK'lar da bu toplantılara davet edilmiştir. Ancak bakanlık yetkililerinin alanda çalışan bazı sivil toplum örgütlerini bu davetin dışında tutan ve akreditasyon anlamına gelebilecek uygulaması özellikle Mülteci Hakları Koordinasyonu'nu oluşturan kuruluşların tepkisine neden olmuştur.

Resmi çevrelerin bu tür ayrımcı tutumlarından ve iltica alanında çalışan kuruluşları sınıflandırmaktan biran önce vazgeçmesi gerekmektedir. Kabul merkezlerinin yapısı ve işlevi hakkındaki yasal düzenleme, yeni iltica yasası kapsamında ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bununla birlikte kabul merkezlerinin hizmet görmeye başladığı andan itibaren iltica hukukunun ilkeleri bağlamında bir fonksiyon görmesi için etkili izleme ve denetim mekanizmasının harekete geçmesi zaruridir.

9. Geri Kabul Anlaşmaları

Son yıllarda iltica ve göç konusunda transit ve hedef ülkelerden biri haline gelen Türkiye yasadışı düzensiz göç ile mücadele çerçevesinde geri kabul anlaşmalarını öne çıkarmaktadır. Türkiye, 2010 yılı itibariyle Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Ukrayna ve Romanya'nın dahil olduğu 5 ülke ile geri kabul protokolü ve anlaşmaları imzalamıştır. Kaynak ve hedef ülke konumundaki yaklaşık 20 ülke ile de müzakereler devam etmektedir. İlk geri kabul anlaşması 10 Eylül 2001 tarihinde Suriye ile imzalanmış, iki ülke vatandaşları ile üçüncü ülke vatandaşlarının karşılıklı olarak geri kabulünü öngören anlaşma 24 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma kapsamında 2010 yılına kadar Türkiye sınırlarına Suriye'den giriş yaptığı belirlenen 2401 yasadışı göçmen Suriye'ye iade edilmiştir. Bu süre içinde Suriye'ye Türkiye üzerinden giriş yapan 69 yasadışı göçmen Türk makamlarına teslim edilmiştir.

Yunanistan ve Türkiye arasında 24 Nisan 2002 tarihinde yürürlüğe giren geri kabul protokolü ise iki ülke arasında tartışmalı biçimde uygulanmaktadır. Tartışma genel olarak Ege ve Akdeniz'de yaşanan düzensiz göçlerin hangi ülke topraklarının ya da karasularının kullanılarak gerçekleştiği iddiaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Anlaşma taraflarının karşılıklı olarak yükümlülüklerini yerine getirmede isteksiz davrandıkları ve düzensiz göç konusunu bir güvenlik meselesi olarak gördükleri bir süreç yaşanmaktadır. Uygulamaya bakıldığında anlaşmanın tek taraflı bir boyut kazandığı ve daha çok Yunanistan'dan Türkiye'ye yoğun olarak düzensiz göçmen iadesiyle gerçekleşmekte olduğu görülmektedir. İçişleri Bakanlığının iki ülke arasındaki geri kabul anlaşmasıyla iade edilen kişi sayılarıyla ilgili

açıklamasına göre, Türkiye'nin iade ettiği düzensiz göçmen sayısı 2.387 iken, Yunanistan tarafından Türkiye'ye geri gönderilen kişi sayısı 18.259'dur.¹⁷

Türkiye bu durum karşısında Yunanistan'a yasadışı yollardan gelen sığınmacı ve göçmenlerin kendi topraklarını kullanıp kullanmadıklarına dair objektif ve doğrulanabilir göstergelerin bulunmadığı gerekçesiyle Yunan makamlarının uygulamasını eleştirmektedir. Hatta Türk tarafı birçok olayda uluslar arası nitelikteki karasuları üzerinden Yunanistan'a giriş yapan göçmenlerin Yunan yetkililer tarafından geri kabul protokolüne aykırı olarak Türk karasularına bırakıldığını iddia etmektedir. Bugüne kadar Yunanistan'ın Türkiye'ye geri göndermeye çalıştığı yasadışı göçmen sayısının yaklaşık 70.000'i bulunduğu dikkate alınırsa iki ülke arasındaki anlaşmazlığın nasıl sonuçlanacağı merak konusudur. Görüleceği üzere yasadışı göç hareketliliğinin mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin yaşamını tehdit etmeyecek biçimde ve insan haklarına dayalı olarak denetim altına alınması, külfet paylaşımının adaletli ve dengeli şekilde gerçekleşmesi ve iltica hukukuna saygı gösterilmesi gerekmektedir.

Yunanistan'ın AB ile işbirliği yaparak 2011 yılından itibaren Meriç sınırında yaklaşık 12 km uzunluğunda bir güvenlik duvarı inşa etmeye karar verdiğine dair açıklamalar endişe vericidir. Yunan Kamu Düzeni Bakanı Hristos Papuçis, inşa edilecek duvarı Meksika-ABD sınırındaki çite benzeterek kaçak göçmenlerin geçişini önlemek için oluşturulacak alanın Yunan sınır muhafızları ile Frontex tarafından kontrol altında tutulacağını ifade etmiştir. Yunanistan, bu uygulamayla zaten çok sınırlı düzeyde tuttuğu sığınma hakkına erişimi tamamen engelleyerek uluslararası iltica hukukunu ihlal etmeye ve mülteciler açısından çok vahim sonuçlar doğurabilecek bir uygulamaya imza atmaya çalışmaktadır.

10. AB İlişkileri ve Frontex

Avrupa ülkelerine Türkiye üzerinden geçerek ulaşan 3.ülke vatandaşlarının geri kabulü ile ilgili bir anlaşma hazırlığı 2010 yılında da hız kesmeden devam etmiştir. AB geri kabul anlaşmasının onaylanması karşılığında Türk vatandaşlarının AB ülkelerine girişlerinde vize uygulamasının aşamalı olarak kaldırılmasına yeşil ışık yakılabileceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla bugüne kadar oldukça sınırlı bir mali destek dışında hiçbir ekonomik ve sosyal külfeti paylaşmayan birlik Türkiye'yi öne sürülen koşulları kabul etmeye zorlamaktadır. Batılı ülkelerin ne pahasına olursa olsun mülteci, sığınmacı ve göçmenleri kabul etmemekte direnmesi insan onuru ile bağdaşmadığı gibi uluslararası hukukun emredici hükümlerinden biri olan "Geri göndermeme/non-refoulement" ilkesinin çiğnenmesini kolaylaştıracaktır. Sığınmacı ve göçmenlerin bir takım pazarlıkların aracı haline getirilmek istenmesi hiçbir koşulda kabul edilemez gayri ahlaki bir yaklaşımdır. Bu yüzden AB-Türkiye arasında yapılacak geri kabul anlaşmasının " Baraj ülke" ilişkisine dayalı uygulanma ihtimalinden derin kaygı duyulmaktadır.

2010 AB İlerleme Raporunda geri kabul anlaşması müzakerelerinin sonuçlandırılmasına yönelik önemli bir ilerleme kaydedildiği ifade edilmiş, göç ve iltica konusundaki kurumsal düzenlemelerin, ilgili bütün kurumlar için açık sorumluluklar

17 www.multeci.org.tr

içermesi ve verilen görevleri etkili bir şekilde yerine getirmeleri amacıyla gerekli kaynakların sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Raporda Avrupa Sınır Güvenlik Birimi Frontex ile bir çalışma düzenlemesi yapılması için müzakerelerin sürmekte olduğu, söz konusu düzenlemenin sonuçlandırılması amacıyla önemli temas noktaları oluşturulduğu vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisince 16 Mart 2010 tarihinde yayınlanan “Göç, Mülteciler ve Nüfus Komitesi” raporunda düzensiz göçmenler arasında insan hakları çerçevesinde uluslar arası koruma ihtiyacı olanların geri kabul anlaşmalarına dayanılarak ülkelerine geri gönderilme riski bulunmasından endişe edildiği vurgulanmaktadır. Kaygıların ağırlıklı olarak üçüncü ülkeye gönderilen düzensiz göçmenlerin geçtikleri ülkelerin herhangi birinde sığınma başvurusu yapamadan kendi çıkış ülkelerine geri gönderilme ihtimalinden kaynaklandığı dile getirilmektedir. Bu yüzden geri kabul anlaşmalarının insan hakları açısından uygun hukuksal güvenceler içermesinin sağlanması öngörülmekte ve üye devletlerden geri kabul anlaşmalarının uygulanmasına ilişkin istatistik toplamaları ve bunların kullanımına ilişkin bir izleme mekanizması oluşturmaları talep edilmektedir.¹⁸

Önümüzdeki dönemde iltica hukuku düzenlemeleri bakımından AB-Türkiye ilişkilerinin çok yönlü olarak güncelliğini koruyacağı ve geri kabul anlaşmasının onaylanması halinde mülteci ve sığınmacılar için yeni sorun alanları oluşacağı varsayılmaktadır. Türkiye'nin iltica ve göçün önlenmesindeki “baraj ülke” rolünü güçlendirmek amacıyla AB fonlarının daha yoğun biçimde Türk Hükümetine kullanılacağı ve AB'nin “havuç-sopa” politikalarını sürdüreceği öngörülmektedir.

AB sınırlarını korumak ve güvenliği sağlamak amacıyla faaliyet yürüten Sınır Güvenlik Birimi Frontex, Yunan Hükümetinin isteği üzerine Türk-Yunan sınırında görev yapmaya başlamıştır. Uygulamayla Afrika, Asya ve Orta Doğu ülkelerinden Türkiye'ye gelip buradan kara veya deniz yoluyla sınırı geçerek Yunanistan'a gitmek isteyen düzensiz göçmenlerin engellenmesi hedeflenmektedir. Frontex'in yayınladığı raporda Avrupa Birliği'ne giren her 10 düzensiz göçmenin yaklaşık 9'unun Türkiye-Yunanistan sınırını kullandığı belirtilmekte ve güvenlik önlemlerinin sıkılaştırılması gerektiği ifade edilmektedir. Buna karşın Frontex'in sınır koruma operasyonlarının mülteci ve sığınmacıların yaşamını tehdit eden ve makul ölçüleri aşan bir yönü bulunmaktadır. Örneğin, Frontex birliklerinin açık sulardaki operasyonları nedeniyle Akdeniz'e kıyısı olan bazı ülkelerde balıkçılık yapılamadığı bildirilmektedir. Sonuçta Frontex birliklerinin güvenlik amaçlı eylemlerinin denetim altına alınması ve iltica hukuku ilkeleri çerçevesinde sınır koruma görevinin yapılması sağlanmalıdır.¹⁹

18 <http://assembly.coe.int>

19 http://www.noborder.org/crossing_borders/index.php

11. Mahkeme Kararları

Türkiye’de mülteci ve sığınmacıların yargı mekanizmasına başvurularında genel olarak zorla geri gönderme, işkence ve kötü muamele, özgürlük ve güvenlik hakkı ihlalleri öne çıkmaktadır. Yerel mahkemelerin önüne gelen sınır dışı işlemlerinin iptal başvurularında geçmişe göre iltica hukukuna uygun kararların çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu vakalardan birinde; BMMYK tarafından mülteci olarak kabul edilmesine rağmen sığınma talebi reddedilen ve hakkında sınır dışı kararı verilen M.P. ve ailesinin Ankara 2. İdare Mahkemesinde açtığı dava sonucunda mahkeme işlemin iptaline karar vermiştir. İçişleri Bakanlığının karara karşı Danıştay’a başvurusuyla Danıştay 10.Dairesi kararı incelemiş ve yerel mahkemenin kararının hukuka uygunluğuna hükmederek temyiz istemini reddetmiş ve kararı onamıştır.²⁰ Bununla birlikte İdare Mahkemelerine yapılan başvuru sayısının henüz çok sınırlı olmasının da etkisiyle yargı kurumlarının iltica hukuku ile ilgili içtihatları uluslararası standartların çok gerisinde kalmaya devam etmektedir. Bu yüzden etkili bir başvuru mekanizması olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) müracaatların sayısı arttıkça yerel mahkemelerin yararlanacağı önemli içtihatlar ortaya çıkmaktadır.

Mülteci ve sığınmacılar tarafından Türkiye’ye karşı yapılan AİHM başvurularının bir bölümü 2010 yılında sonuçlanmıştır. Kişilerin gönderilmek istendikleri ülkede işkence riski ile karşılaşma ihtimali nedeniyle yapılan başvurularda mahkeme;

Jabari / D ve diğerleri /Türkiye, Mamatkoulov / Askarov / Türkiye, Abdoukhani / Karimnia / Türkiye, ZNS / Türkiye, Charahili / Türkiye, Ranjbar / Türkiye, Keshmiri / Türkiye ve Tehrani / Türkiye kararlarında Türkiye’nin sözleşme hükümlerini ihlal ettiğine karar vermiştir. Görüleceği gibi Türkiye, sıklıkla iltica hukukunun temel koruma ilkelerinden biri olan “geri göndermeme” prensibini ihlal etmekten mahkum olmaktadır.²¹

İşkence ve kötü muameleyle karşı güvence alındığı halde geri gönderildiği Özbekistan’da cezaevindeki insanlık dışı uygulamalar yüzünden hayatını kaybeden Askarov olayı Türk makamlarını sorumluluktan kurtarmamaktadır. Zira bu konuda güvence veren Özbek yetkililerin ülkedeki insan hakları ihlallerinin başlıca sorumluları oldukları ve siyasi muhaliflerin açık hedef olduğu bilinen bir gerçektir. Buna rağmen yasal güvencelerin ciddiye alınması ve Askarov’un kendi rızası dışında ülkesine iade edilmesi başlı başına bir hukuk skandalıdır. Hatırlanacağı gibi AİHM’de görülen *Mamatkoulov /Askarov* davasının başvuruçularından Zaynuddin Askarov, insan hakları savunucularının tüm uyarılarına rağmen Türkiye tarafından işkence yapılmayacağı güvencesi alınarak Özbekistan makamlarına teslim edilmiş ve tutuklu bulunduğu cezaevinde işkenceyle öldürüldüğü bildirilmiştir.²²

20 (Dosya bilgileri:15.10.2008, E: 2008/1809, K: 2008/1809)

21 Bknz. Av. Halim Yılmaz. <http://multecihaklari.org>

22 3 Aralık 2010 Cuma tarihli BUGÜN Gazetesi; Ayrıca “Türkiye’nin Özbekistan’a iade ettiği Askarov’un cezaevinde işkence sonucu öldüğü iddiası” için Bkz: <http://www.multeci.org.tr/index.php/haberler/1-latest-news/203-tuerkiyenin-ozbekistana-iade-ettii-askarovun-cezaevinde-iskence-sonucu-oeldueue-iddias>

Türkiye yabancı misafirhaneleri ve barınma merkezlerindeki gözetim koşulları nedeniyle de AİHM’de mahkum olmaktadır. Mahkeme 2010 yılında açıkladığı kararlarında, *ZNS / Türkiye* davasıyla ilgili olarak İranlı kadın mültecinin Yabancı Kabul ve Barındırma Merkezi’nde tutulmasının 5/1 ve 5/4 hükümlerini ihlal ettiğine karar vermiştir. *Charahili / Türkiye* kararında, başvurucunun ülkesi Tunus’a sınır dışı edilmesi kararının 3. Maddenin ihlali, başvurucunun Barınma Merkezinde özgürlüğünün kısıtlanmasının 5/1 maddesinin ihlali sonucuna varılmış, başvurucunun yaklaşık 20 ay karakolda tutulması nedeniyle, ilk defa “*tutulma koşulları*” nedeniyle 3. Maddenin ihlal edildiği tespiti yapılmıştır. Bu kararda, mahkeme istisnai olarak Türkiye Hükümetinden somut adım atmasını isteyerek “*başvurucunun en kısa sürede serbest bırakılmasına*” dair karar vermiştir.

Kurkaev / Türkiye kararında, İstanbul Yabancılar Misafirhanesi’nde 3 ay tutulan Çeçen başvurucunun şikâyetleri ile ilgili olarak 3, 5 ve 13. Maddelerin ihlal edildiğine karar verilmiştir. *Tehrani ve Diğerleri / Türkiye* kararında 3, 5/1, 5/4 ve 13. Maddelerinin ihlal edildiği ayrıca Edirne Tunca Barınma Merkezi’nde tutulma koşullarının 3. Madde ihlali olduğu sonucuna varmıştır. Mahkumiyet kararları göstermektedir ki, mülteci ve sığınmacıların tutuldukları barınma merkezlerindeki koşulların insani talepler doğrultusunda ve uluslar arası standartlar ölçeğinde acil olarak iyileştirilmesi gerekmektedir.

Sığınmacılar hakkında iltica prosedürüne dahil edilmeyerek hukuk dışı biçimde sınır dışı işlemi başlatılması yargı kararları ile durdurulsa da bu tür başvurularla hak arayan mülteci ve sığınmacı sayısı oldukça sınırlı düzeydedir. Dolayısıyla Türk makamları, uluslararası koruma hükümlerinin tarafı olarak yükümlülüklerini yerine getirmek ve hukuka uygun hareket etmekle mükelleftir.²³

12. Sivil Toplum Çalışmaları

İltica alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin mülteci ve sığınmacı sorunlarıyla çok yönlü olarak uğraşmakta olduğu bir dönem yaşanıyor olsa da çok daha hızlı bir gelişme sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. 2010 yılının STK yapılanması bakımından en önemli ilerlemesi hiç şüphesiz hak temelli örgütlerin bir araya gelerek oluşturdukları Mülteci Hakları Koordinasyonu’nun kurulmasıyla yaşanmıştır.

Helsinki Yurttaşlar Derneği, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlum-Der), Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi ve Mültecilerle Dayanışma Derneği’nin bir araya gelerek kuruluşunu gerçekleştirdikleri Koordinasyon, iltica ve göç konularında hak temelli ortak çalışmalar yürütmenin yanı sıra sığınma hukukunun iyileştirilmesi, mültecilerin hukuka erişimlerinin sağlanması ve etkin bir savunuculuğun yürütülmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede koordinasyon üyesi örgütler, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg’in 2010 yılında Türkiye’ye yaptığı takip

23 (Bknz Av. Halim Yılmaz-Uluslar arası Hukukta Geri Göndermeme İlkesi.

http://mulatecihaklari.org/index.php?option=com_content&view=article&id=168:mueltec-hukuku-acisindan-uluslararası-hukukta-ger-goendermeme-non-refoulement-likes&catid=17:makaleler&Itemid=116)

ziyaretindeki görüşmelere katılarak mülteci ve sığınmacıların temel sorunları ve çözüm önerilerini içeren ortak bilgilendirmelerde bulunmuşlardır.

Mülteci ve sığınmacıların karşılaştıkları yakıcı sorunlarla ilgili ortak basın açıklamaları yayınlayan Koordinasyon, yıllar önce Hakkari’de 40 mültecinin öldürülerek bir çukura gömüldüğüne dair çıkan haberlerin ihbar kabul edilerek soruşturma açılmasını isteyen bir bildiri yayınlamıştır. Koordinasyon ayrıca yeni hazırlanan iltica yasası hazırlık çalışmalarının tüm toplantılarına katılarak yasal sürece müdahil olmayı önemsemıştır. İltica alanında güçlü bir savunuculuğa olan ihtiyacın koordinasyonun çalışmaları ile önemli ölçüde karşılanacağı öngörülmektedir.²⁴

Sivil toplumun etkinliğinin artırılmasına yönelik BMMYK Türkiye Temsilciliği tarafından düzenlenen STK toplantıları bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Belli periyotlarla 2010 yılında da devam eden STK toplantılarında bilgi ve deneyim paylaşımı sağlanarak iltica alanındaki mevcut durumun iyileştirilmesi için STK’ların rolünden yararlanmak amaçlanmaktadır. Bu toplantıların bir sonucu olarak sivil toplum kuruluşlarının öncülük ettikleri “Türkiye Mülteci Konseyi” kuruluş tartışmaları başlamıştır. Önümüzdeki dönemde bu tartışmaların katkısıyla uluslar arası standartlara göre yapılandırılmış “Türkiye Mülteci Konseyi’nin” oluşması beklenmektedir.

İltica alanındaki hak temelli sivil toplum çalışmalarının giderek artması ve etkinliklerdeki çeşitlilik gelecek adına umut verici bir durumdur.2010 yılında İHAD tarafından Almanya, İspanya ve İtalya’daki partner sivil toplum örgütleri ile birlikte yürütülen “Mültecilerin Psikososyal Gereksinimleri” konulu çalışma tamamlanarak bu alana yoğunlaşan kişi ve kuruluşların yararlanacağı online eğitim modülü hazırlanmıştır.²⁵

İHAD’ın bir başka önemli çalışması da sığınmacı çocukların psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için yürütmekte olduğu “Mülteci Çocukların Eğitim Hakkı” atölye etkinlikleridir. 7 ayrı ildeki eğitimcilerle yürütülen çalışma kapsamında mülteci ve sığınmacı çocukların eğitiminde uygulanacak yöntemler ele alınmakta ve yerel ihtiyaçlara göre alternatif eğitim modellerinin ortaya çıkarılmasına çalışılmaktadır.²⁶

13. Öneriler

13.1 Kamu İdaresine Tavsiyeler

- 1951 Sözleşmesine konulan coğrafi kısıtlama kaldırılarak yerel iltica mevzuatının uluslararası standartlara göre düzenlenmesi sağlanmalıdır. BMMYK tarafından kendilerine mülteci statüsü verilmiş kişiler “geri göndermeme” kuralı çerçevesinde koruma altına alınmalıdır.
- Geri gönderildikleri taktirde ülkelerinde yaşamsal risk altına girecek olan sığınmacıların tespit edilebilmesi için uluslararası iltica hukukuna göre işleyecek yeterlilikte bir prosedür uygulanmalıdır.

24 www.multecihaklari.org

25 (Modüle ulaşmak için tıklayınız: <http://www.psycho-socialneedsofrefugees.eu/>)

26 <http://ihad.org.tr/faal-mul-teci-ank.php>

- Sığınma prosedürünün önündeki yasal ve fiili engellemeler kaldırılmalıdır. Buna göre yabancılar misafirhanelerinde, sınırlarda ve transit bölgelerde iltica başvurusunda bulunacak olan kişilere yol gösterecek mekanizmalara işlerlik kazandırılmalı, insan hakları hukukuna dayalı, adil, etkin ve hızlı işleyecek iltica prosedürü hayata geçirilmelidir.

- Tüm sığınma başvurularında uzman personel bulundurulmalı, iltica hukuku ile ilgili bilgi düzeyi yeterli olan deneyimli çevirmenler görevlendirilmeli ve işlemler makul süre içinde tamamlanmalıdır. Sığınma başvuruların almayı reddeden veya yetkili kuruma bildirmeyen kamu görevlileri hakkında hızlı ve etkili bir soruşturma yapılmalıdır.

- Mültecilerin üçüncü güvenli ülkeye yerleşmelerini engelleyen mevzuat uygulamasına son verilmeli, çıkış izni, harçlar ve bunlara bağlı faizlerden oluşan maddi külfetler kaldırılmalı ve hızlı şekilde yerleşimleri sağlamak için BMMYK ve üçüncü ülke makamlarıyla dayanışma içinde olunmalıdır.

- Son gözden geçirmeleri tamamlanarak meclise gönderilen iltica yasa tasarısı yeni yasama döneminde görüşülecek öncelikli yasal düzenlemeler arasına alınmalıdır.

- Mülteci ve sığınmacıları ilgilendiren tüm yasal düzenlemelerin hazırlık evrelerinde sivil toplum çevreleri ve BMMYK yöneticileri ile düzenli görüşmeler yapılarak bu kesimlerin yasama sürecine etkin katılımları sağlanmalıdır.

- Yargı düzeni içinde hukuki korumaya ihtiyacı olan tüm mülteci ve sığınmacıların ayırım gözetilmeksizin temel haklarının korunmasını sağlamak üzere ulusal iltica hukukundan doğan eksiklikler ivedi olarak giderilmeli ve uluslararası standartları karşılayacak hukuki bir çerçeve oluşturulmalıdır.

- Uydu kentlerdeki barınma merkezleri ve yabancılar misafirhanelerindeki uygulamalar ve fiziki koşullar AİHM içtihatları ve hukukun temel kuralları doğrultusunda mutlaka gözden geçirilerek iyileştirme yapılmalıdır.

- Mülteci ve sığınmacıların sosyal ve ekonomik mağduriyetlerini sona erdirmek ve hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak bakımından ikamet harcı uygulamasına derhal son verilmelidir.

- Eğitim, sağlık, barınma ve çalışma hakkı gibi mülteci ve sığınmacıların temel sorunlarının çözülmesi amacıyla çıkarılan yönetmelik ve genelge hükümlerinin uygulama denetimleri yetkili birimler tarafından düzenli şekilde yapılmalı, ayrımcılığa yol açacak uygulamaların önüne geçilmelidir.

- Refakatsiz çocukların ve hassas grupların korunmasına yönelik yasal ve hukuki güvenceler özenle hayata geçirilmelidir.

- Mülteci ve sığınmacı çocukların eğitimleri ve psiko- sosyal ihtiyaçlarının karşılanması bakımından MEB, SHÇEK ve ilgili sosyal koruma mekanizmalarının BMMYK ile işbirliği yaparak etkin adımlar atmaları sağlanmalıdır.

- Geri kabul anlaşmalarından doğan yükümlülükler yerine getirilirken iltica hukukunun mülteci ve sığınmacılar için öngördüğü temel koruyucu hükümler kesinlikle gözetilerek hareket edilmelidir.

13.2 Avrupa Birliğine Tavsiyeler

- Türkiye'deki mülteci ve sığınmacıların uluslar arası korumadan yararlanması için Türk makamlarına gerekli hukuki destek verilmelidir.
- Yasadışı düzensiz göçün önlenmesi amacıyla alınan siyasi kararların tamamen güvenlik kaygılarına göre şekillenmesine izin verilmemeli, insan hakları değerleri ekseninde yeni bir sığınma politikası geliştirilmelidir.
- Türkiye ile imzalanacak olan geri kabul anlaşması hakkaniyet kuralları gözetilerek ve külfet paylaşımı garanti altına alınarak hazırlanmalı ve uluslararası koruma hükümleri mutlaka karşılanmalıdır.
- Türkiye'den gelerek birlik üyesi ülkelere sığınan geçici sığınmacıların başvuruları alınmadan ve durumları ayrıntılı biçimde incelenmeden geri kabul protokolüne göre iade edilmelerine son verilmelidir.
- Üçüncü ülkeye yerleşimler konusunda birlik üyesi ülkelerin çıkardıkları zorluklar ve ağırlaştırılmış bürokratik işlemler kaldırılmalı, mülteciler mağdur edilmemelidir.

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

Marmara S. No: 46-3 Kolej/ Sıhhiye/ Ankara

www.ihad.org.tr